

Forslag til opstart af bevaringsprojekt af fortidsminderne på Noorliit/Ny Herrnhut

**Foreløbig forslag udarbejdet af Mari Hardenberg for
Nunatta Katersugaasivia Allagaateqarfialu 2013**

Indholdsfortegnelse

Indledning	side 3
Noorliit (Ny Herrnhut)	side 3
Baggrund	side 6
Plejeplansforslag over Noorliit	side 7
Anlæg	side 7
Gravfelt	side 8
Samarbejde	side 9
Formidling	side 10
Finansiering	side 10
Oversigt over procesforslag	side 11
Kildehenvisning	side 13
Bilag 1	side 14
Bilag 2	side 17

Indledning

Fortidsminder har deres egen enestående historie som skal bevares og forstås. Unikke og forgængelige anlæg, som er uerstattelige og vigtige for vores kulturelle arv og forhistorie, forværres uden pleje og tilsyn. Manglende vedligeholdelse sker uden tvivl på grund af manglende forvaltning, anerkendelse, vejledende forholdsregler og definition hvad angår velbevarelsen af fortidsminder. Bevaring og vedligeholdelse af fortidsminder har til formål at beskytte og bevare anlæg som er komponenter af en fortidig boplads med en fortælleleværdi om brugen i dets samtid. Bevaringsforanstaltninger af anlæg reducerer graden af forringelseshastigheden, hvor vellykkede bevaringstiltag sikrer at minimere tab, og bevarer kulturhistoriske minder, der byder på kulturformidlingsmæssig autentisk kilde. Bevaringen af kulturminderne ved Noorliit, også kendt som Herrnhutdalen og Rævedalen, er en følge af Landstingsloven om fredning af jordfaste fortidsminder og bygninger. Nærværende opstartsforlag til ruinpleje er et overblik og forslag til hvordan Noorliit (Ny Herrnhut) kan gribes an og sikres for eftertiden.

Noorliit

Lokaliteten på Noorliit er et af de steder i Nuuk, der rummer rige levn af ruiner, anlæg og grave, der har været benyttet siden første halvdel af 1700-tallet og op til i dag (Figur 1). Til trods for stedets betydning for Grønlands historie har området været forsømt gennem de sidste mange år uden gennemgående tilsyn og pleje, og kræver synliggørelse, istandsættelse og pleje for bevaring i eftertiden. Lokaliteten er placeret i hjertet af Nuuk, omkring den gamle Herrnhutiske brødreminigheds missionsstation, kun et par minutters gang fra bymidten. Anlæggene på lokaliteten er udsat for både naturligt forfald og menneskelig aktivitet. Til dagligt kommer besøgende og lokale beboere for at færdes på området, enten for at gå en tur og nyde udsigten eller lufte hunden. Sjældent har man direkte kendskab til områdets mange bebyggelsesspor, da disse også er delvist eller helt overdækket af rig vegetation. Den meget frodige vegetation i området skjuler ruinerne og efterlader landskabet med forhøjninger, der typisk misforstås til at være det naturlige grundfjeld og jordvolde. Bevaringsforholdene for disse anlæg, spredt over Akulliit Nuuat på den nordlige del af bugten og Kujalliit Nuuat på den sydlige del af bugten, er derfor også forskellige, med enkelte anlæg under mere eller mindre kritiske forhold, der trænger til en kærlig hånd, som

eksempelvis gravene. Disse anlæg trænger derfor i høj grad til at blive synliggjort, restaureret og vedligeholdt, hvis disse skal bevares for eftertiden. Området er i sig selv af betydelig kulturhistorisk- og seværdighedsværdi med rigt formidlingsmæssigt potentiale med særlig fokus på byens udviklingshistorie. En plejeindsats af anlæggene vil sikre yderligere forfald samt anskueliggørelse af oprindelig fysiske fremtoning i terrænet, hvilket vil bidrage til den fulde oplevelse, omhu og forståelse af fortidsminderne, og den samtidige brug af området.

Bevaringsforholdene forværres dagligt, på grund af mangel af tilsyn, pleje og synliggørelse, med en hastighed der kommer til at overstige vores bestræbelser på at fastholde fortidsminderne. Der er derfor behov for en hurtig indsats med henblik på planlægning af plejeforanstaltninger for at bevare fortidsminderne og udvikle kulturhistorisk vidensformidling. Det er bl.a. på denne baggrund at NKA har taget tiltag til at forme et projekt med særlig vægt på ruinpleje, for at forbedre bevaringsforholdene for kulturminder.

Figur 1: Lokaltetsoversigt over Noorliit/Ny Hernehut med recente og Inuit anlæg (1-35) samt gravefeltssområde og recente bygninger i stiplede og stregede markeringer

Baggrund

Noorliit er det område i Nuuk der rummer flest levn af anlæg der markerer et kontinuerligt brug af området i historisk tid, siden det Herrnhutiske brødremissions ankomst i 1733 (se oversigtsplan Bilag 1). Skriftlige kilder og fortidsminder efterladt i landskabet skildrer særligt om lokalområdets anvendelse og udvikling, og ikke mindst udviklingshistorien om Nuuk. Lokaliteten har tiltrukket mange mennesker siden anlæggelsen af det Herrnhutiske missionsstation, og har som resten af byen heller ikke været foruden strukturændring gennem tiden. De mange levn af grave og ruiner, der i dag forekommer spredt over området, vidner om at stedet har været velbefolket indtil brødremissionærernes hjemrejse i 1900. Herefter ændredes omgivelserne eftersom de lokale beboere i Noorliit flyttede til andre dele af byen, især til Avannarliit/Islandsdalen.

Efterfølgende, at have stået tomt i en årrække, blev Noorliit beboet igen ved genanvendelsen af Herrnhutbygningen, som gæstebolig for ansatte i seminariet og senere som bestyrerbolig for den opførte rævefarm der blev oprettet i perioden mellem 1925-28. Med rævefarmen anlagde man snesevis af rævegårde til ræveavl og brugen af området domineredes af handelsproduktionen indtil slutningen af 1940'erne, hvor rævefarmen blev flyttet til Sydgrønland. Rævefarmen har sat sine tydelige præg i området med rævegårdenes fundament stående i terrænet. Herrnhutbygningen har sidenhen været benyttet som embedsbolig, museum og universitet, og er i dag omdannet til ombudsmandens kontorfacilitet.

Noorliit har uden tvivl været præget af bebyggelsesaktiviteterne og dertil brugen af stedet gennem tiden, og omfatter seværdige anlæg af betydelig formidlingsmæssig værdi som i dag kan tydes på terrænet. Noorliit blev første gang i 1952 arkæologisk besøgt og registreret af Jørgen Meldgaard. En særlig fredningsbefaling for området blev ved samme lejlighed formuleret mellem Nationalmuseet og Grønlandsadministration. Udover de Herrnhutiske anlæg og spor af byggevirkksomhed fra nyere tid blev omkring 36 anlæg, både de tørvebyggede vinterhuse og teltefundament, registreret og opmålt tilhørende inuit kulturen (se Bilag 2). Majoriteten af de anlæg, som er tydelige, repræsenterer de seneste bebyggelser, som var beboet indtil begyndelsen af 1900-tallet. I løbet af 1983 udførte man en tilbundsgående byggeteknisk undersøgelse af selve Herrnhutbygningen, hvortil man gennemførte en arkæologisk udgravning for at fastslå den oprindelige udstrækning af den Herrnhutiske missionsbygning. Følgende, i begyndelsen af 1990'erne, foretog man istandsættelse af enkelte udvalgte ruiner lokaliseret ved sydligste vinkel af Herrnhutbygningen. Med plejeindsatsen af disse enkelte ruiner blev arkitekturen tydeliggjort med

vegetationen på vægforløbene klippet og rettet op, og der blev lagt sterilt gruslag på ruinernes indre gulvareal. Trods deres uerstattelige værdi har man siden da ikke foretaget tilsyn over kulturminderne og deres bevaringsforhold i området. På den anden side mangler de enkelte grave på kirkegården, beliggende på Akulliit Nuuat, at blive registreret, opmålt, og restaureret separat, og burde være omfattet af en særlig behandling. En hurtig indsats med gravene er derfor nødvendig for bevaring i eftertiden, da de er meget udsatte på grund af kysterosion og menneskelig aktivitet i området.

Plejeplansforslag for Noorliit

I forbindelse med iværksættelse af bevaringsforanstaltninger af fortidsminderne i Herrnhutdalen, skal alle anlæg som udgangspunkt besigtiges med det formål, at disse skal plejes og synliggøres så deres formidlingsværdi kan bevares. Det er dog først og fremmest gravene og de inuitiske anlæg, som er de mest udsatte, der ønskes behandlet før man beslutter sig for at komme videre til de nyere omkringliggende anlæg. Synliggørelsen af fortidsminderne vil skabe større forståelse af brugen af området gennem tiden og supplere med lokalhistorisk viden. De enkelte grave mangler at blive registreret, opmålt og istandsat. De udvalgte ruiner, der i forvejen er blevet istandsat i 1990'erne, bør delvist rekonstrueres i deres efterladte autentiske form. Disse anlæg illustrerer en variation af boligtomter, og bevaringsstanden er blandt nogle af de bedste i området med meget markante vægforløb, og må derfor vurderes til at være repræsentative i forhold til den autentiske formidlingsværdi. Generelt er der behov for en hurtig indsats med omfattende istandsættelse og pleje af fortidsminderne i området.

Anlæg

Området rummer de ovennævnte 36 inuitiske ruinanlæg (se anlægsoversigt Bilag 2) spredt i to grupper på hvert næs samt utallige grave placeret på den nordvestlige del af bugten (se evt. rapport KNK 1983). Gravene og ruinerne er selvsagt i forskellige bevaringsstande hvor en del ser ud til at være mere eller mindre forstyrrede og sammensunkne. Disse skal tydeliggøres, så folk der færdes i området får kendskab og forståelse til de omkringliggende fortidsminder. For at

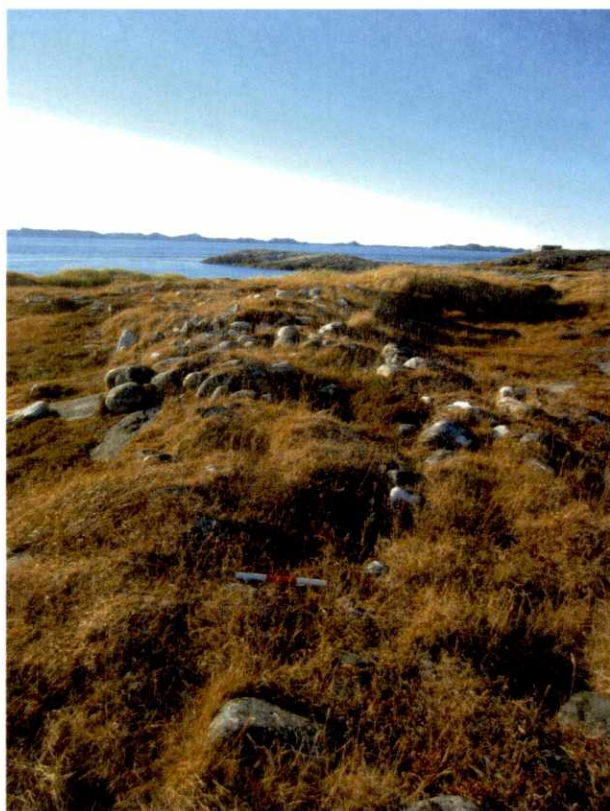
tydeliggøre anlæggene, skal ruinernes vægforløb og indre areal frigøres for overflødig vegetation, hvor det arkitektoniske fundament og omkreds synliggøres, så beskueren bedre kan fornemme rumligheden.

En systematisk redegørelse for procedure og restaureringsmetode skal udfærdiges for de enkelte anlæg før igangsættelsen af bevaringsarbejdet for at tage hensyn til de regler der forefindes for fredede kulturminde. Restaureringsmetoden vurderes ud fra variationer af bevaringstilstande af de enkelte anlæg. Generelt skal de nedfaldne konstruktionssten tilbagelægges i deres oprindelige leje med eventuel fingravning af det indre rum samt gulvareal. Afhængig af bevaring og anlægstype kan man eventuelt dække rummet til med sterilt gruslag. Det forudsættes, at et større indgreb på anlæggene kræver et mere omfattende undersøgelse med grundig arkæologisk dokumentation. Det er hensigten at istandsætte og pleje disse anlæg, så de kan bevares for eftertiden og bidrage til formidling af den lokale kulturhistorie.

Gravfelt

Gravene, beliggende på den nordvestlige næsside på Akulliit Nuuat, mangler endnu at blive opmålt og registreret. Mange af gravene er forstyrrede som følge af menneskelig aktivitet samt naturligt forfald forårsaget af naturens nedbrydende faktorer, og bevaringstilstanden er derfor kritisk for majoriteten af gravene (Figur 2). Det er nødvendigt at hele gravfeltet opmåles og de enkelte grave istandsættes, så de bliver genlukket og tydeliggjort, så folk der færdes i området kan genkende og respektere dem som fortidige grave. Istandsættelsen af hele gravfeltet vil være relativt omfattende, hvor løse og nedskredne stenmateriale bringes tilbage til deres formodede oprindelige plads. Hvad gravfeltets område angår bør der ligeledes tages beslutning om adgangs- og stiføringsstrukturen til gravene, så disse ikke lider mere overlast end nødvendigt. De nuværende tydelige og recente stier i området omkring gravene ligger for tæt op ad gravene (Figur 3). En grundig besigtigelse af gravfeltet er nødvendig, før der kan tages beslutning om hvilken løsningsstruktur, eksempelvis aftørkning ved hjælp af kratryddere eller stenfliselægning/en lav gangbro, passer bedst med hensyntagen til gravenes bevaringsstand. Et forslag til en generel fastlæggelse af ruteføring i området er nødvendig for at mindske skader og nedbrydning af anlæg. Fastlæggelse af stier vil bidrage til både attraktion og guidning af publikum i området, og

planlægning af placering af adgangsvej skal derfor med i overvejelserne for at beskytte fortidsminderne. Det anbefales at en hurtig arkæologisk indsats af gravene igangsættes.

Figur 2: Gravrække.

Figur 3: Nuværende sti ligger for tæt på gravene. En organiseret fastlæggelse af stiføring der kan vejlede besøgende er nødvendig for at beskytte fortidsminderne.

Samarbejde

Som det fremgår, er det en omfattende istandsættelsesindsats af anlæg, der skal igangsættes for at sikre fortidsminderne på Noorliit. Sådant en omfattende istandsættelse og pleje kan tænkes igangsat i forbindelse med en feltskole planlagt over flere feltsæsoner. Det anbefales at feltskolen udføres i samarbejde mellem forskellige hjemmehørende og nordiske institutioner som museer, universiteter og skoler (lærerseminariet, GU, folkeskolen) hvor fagkyndige og studerende inviteres. Særligt kan man tænke sig, at området i Noorliit formidlingsmæssigt kan bidrage til undervisningsplanlægningen i folkeskolen, hvor eventuelt enkelte ruiner kan reserveres til brug i

undervisning. Skolerne/eleverne kan årligt få til opgave at pleje fortidsminder, hvorpå man på denne levende måde inddrager kulturhistorie i undervisningsfaget i dialog med museet og sikre en kontinuerlig plejeindsats. Der kan i forbindelse med ruinpleje og kulturhistorisk aktivitet tænkes, at undervisningsmateriale udvikles i samarbejde med Inerisaavik/Ilinniussiorfik med oplæring af museums-, skole-, og kommunalansatte i ruinpleje og vidensformidling i kulturhistorie.

Formidling

Det anbefales yderligere at skiltning og afmærkning af området udformes for at bevare og formidle om fortidsminderne. En generel oversigtsplan over området er nødvendig for at anskueliggøre det historiske forløb og de funktionsmæssige tilknytninger. De enkelte anlægsområder skal skiltes for at vise en tydeligere oversigt over anlæg og deres plads i landskabet i tid og rum. Uddybelse af brugen af anlæg, som eksempelvis gravskikke og variationer af hustomter, fremhæves. Denne form for afmærkning og formidlingsmateriale af oversigtsplan med anvisning og information ønskes udført med en passende løsningsmodel, som er brugervenlig og holdbar. Der skal tage hensyn til de omkringliggende anlæg hvor skiltning placeres i vis afstand fra fortidsminderne, så de ikke fører til slid. Det anbefales at Sermersooq Kommunea og lokale turistbrancher inddrages i projektprocessen, hvor udarbejdelse af formidling til borgerne og besøgende udrettes i samarbejde.

Finansiering

En egentlig planlægning og koordinering af opstart til ruinplejeprojektet i Noorliit skal sætte rammerne for arbejdsprogrammet og uddybende planforløb. En arkæologisk forundersøgelse over området er påkrævet for, at en egentlig detaljeret udarbejdelsesplan kan igangsættes. Pleje af kulturminder er underlagt forvaltningsprægede love og det anbefales derfor at det samlede ruinplejeprojekt, både forundersøgelsen, handlings- og tidsplan med udarbejdet budget, udfærdiges af NKA, som er forvaltningsmyndigheden. Det anbefales yderligere at for-projektet, som er opstarten til en langsigtet forvaltningsplan om vedligeholdelse af fortidsminder, søges sammenfinansieret af Namminersornerullutik Oqartussat, Sermersooq Kommunea, kommunale

organisation KANUKOKA, og eksterne fondsmidler. Desuden skal det anbefales, at man på længere sigt i samarbejde med fornævnte institutioner laver ordninger om kulturmindepleje og vidensformidling af Noorliit.

Oversigt over procesforslag

Forslaget til plejeplan af fortidsminder indeholder guide og strategieksempler der sigter mod at danne overblik til opstart af ruinpleje med en proces bestående af 3 trin:

1) Forundersøgelse

Indhentning af eksisterende kilder samt evaluering over foreliggende lokalitet. Disse inkluderer historiske og arkæologiske kilder samt optegnelser over området, som kan dokumentere for brugen af stedet. Baggrundshistorie over pladsen affattes gennem undersøgelse og dokumentation.

Elementer af baggrundshistorie over pladsen omfatter indhentning af:

- Tidligere undersøgelser over området og analyse af bevaringsforhold
- Konstruktionshistorie over de enkelte anlæg
- Indsamling af eksisterende arkiv- og materialesamling
- Oversigt over tidligere arbejde som grundlag for viderestudium
- Eventuelt mundtlige overleveringer om brugen af området
- Besigtigelse og tilstandsvurdering af anlæggene

2) Vurdering og evaluering

Forundersøgelsen og tilstandsvurderingen dokumenterer fortidsmindernes eksisterende forhold og muligheder for bevaringsforanstaltninger. Disse dokumentationer skal være vejledende til bestemmelse af det videre arbejdsforløb, der har til formål at minimere nedbrydende faktorer af fortidsminder og bevaring af disse.

Evaluering af baggrundshistorie over pladsen omfatter:

- Forberedelse af kronologisk oversigt over brugen og undersøgelsesaktiviteter af området, herunder arkæologiske og bevaringsmæssige handlinger
- Vurdering af nutidige bevaringsforhold og tidligere undersøgelser samt optegnelser
- Korellering af tidligere og nyere undersøgelser, iagttagelser, vedligeholdelsesforbehold, og tilsyn
- Forslag og bestemmelse af rækkefølge over anlæg i forhold til graden af nedbrydning samt formidlingspotentialer – disse skal afgøre rækken af plejeindsatsen på de enkelte anlæg
- Nytteværdi af formidlingspotentialer

3) Bestemmelse, formgivning og organisering

Indsatsområder og arbejdsprocesser i forbindelse med plejeforanstaltninger af fortidsminder udfærdiges.

Overvejelser om formgivning af plejeforanstaltningsprojekt skal tage hensyn til visse forhold bl.a.:

- Evaluering og bestemmelse af bevarelsesindsats og retningslinjer for bevaring
- Valg af metoder til plejeforhold og andre specifikke love
- Systematisk restaureringsprocedure med hensyntagen til multidisciplinært bemanding – hvilke fagfolk er nødvendige til hvilke opgaver
- Organisering af komponenter og udfærdigelse af plan
- Finansieringsmuligheder

Kildehenvisning

Buhl, Erling, N.C. Clemensen, og H.C. Gulløv

1983 Missionsanlægget Ny Herrnhut. Nuuk Kommune, fredningsnummer 64V1-III, 1. Rapport over den eskimoiske bebyggelse, juli 1983, Kalaallit Nunaata Katersugaasivia.

Kapel, Hans

1983 Ny Herrnhut – kopi af udgravningsplaner. CUMULUS 33233_4.PDF. Kalaallit Nunaata Katersugaasivia.

Kapel, Hans, og Jette Arneborg

1985 Ny Herrnhut – Museumsdokument. CUMULUS 33233_1.PDF. Kalaallit Nunaata Katersugaasivia.

Kjærgaard, Kathrine, og Thorkild Kjærgaard

2003 Ny Herrnhut i Nuuk 1733-2003: missionsstation, rævefarm, embedsbolig, museum, universitet. Ilisimatusarfik aamma Atuakkiortut

Rønnow, Karsten

1984 Ny Herrnhut – Rapport over den bygningsarkæologiske og bygningstekniske undersøgelse sommeren 1984. CUMULUS 198403_1.PDF. Kalaallit Nunaata Katersugaasivia.

Vadstrup, Søren

1982 Ny Herrnhut – et grønlandsk missionsanlæg fra 1747. CUMULUS 198203_1.PDF. Kalaallit Nunaata Katersugaasivia.

Bilag 1

Historieoversigt

- 1733 20. maj kom brødremissionen til Godthåb og fandt kort efter pladsen ved Nuuks midterste vig egnet til husbyggeri. Et derværende eskimoisk vinterhus blev istandsat, og indeni blev et træhus opført som bolig og til opbevaring af den medbragte udrustning. Den 6. juni var tørvemurshuset færdigt, og bræddehytten – der indtil da havde fungeret som midlertidig bolig – kunne brydes ned. 15. juni sejlede skibet hjem, og grunden blev lagt til det egentlige hus, hvortil træ var blevet bragt med fra København. Efter 5 ugers arbejde kunne brødrene flytte ind i en af de færdige stuer. Samtidig var opførelsen af et grønlandsk hus til ”hedningerne” blevet påbegyndt.
- 1745 Begrebet ”kor” indføres på Ny Herrnhut. Hvorved menes, at menigheden inddeles efter køn og socialtilstand (ugifte (brødre og søstre) gifte mænd og kvinder), børn og enker).
- 1747 En kirkesal opføres i et nyt missionshus (formentlig der, hvor det egentlige hus var blevet anlagt 15. juni 1733). Der opføres samtidig et sidehus med brønd og køkken samt bolig for en familie, der skal lave maden.
- 1748 Grundstensdokumentet fra den 3. februar 1748 fortæller om 200 grønlændere, som holder til i 6 store huse. (Ved Godthåb boede 100). Walløe besøger stedet i september og skriver om 180 grønlændere i 6 huse.
- 1749 Et ”søsterhus” opføres som et resultat af den nye kor-inddeling. Bygningen står færdig den 2. oktober, opbygget som et grønlandsk vinterhus.
- 1750 Et provianthus opføres til grønlændernes forråd.
- 1753 Et ”brødrehus” opføres.
- 1756 Et ”enkehus” opføres.
- 1765 Et eget hus indrettes for de ”store piger” (altså ikke som en ny bygning).
- 1770 Søsterhuset gøres mindre, idet tjenestepigerne herefter skal bo hos deres respektive familier i familiehusene. Et ekstra søsterhus indrettes herefter.
- 1783 Beslattes det i ”Alt-Herrnhut” at ophæve korshusenes funktion; men ikke kor-organisationen.

- 1800-tallet Ingen bemærkninger mere om den grønlandske bebyggelse. I århundredets tidlige del må sidefløjen være blevet ombygget, idet Spindler betegner den i 1880 som ”den nyere 2-etagers fløj mod vest...”
- 1877-80 Sidefløjen rives ned. Et skur blev opført ”ved den sydligste vinkel af huset”, ifølge Spindler den 17. februar 1880. Ingen bemærkninger om den grønlandske bebyggelse.
- 1900 Brødremissionen ophører sit virke og overlader bygninger i Grønland og menighed til den danske kirke.
- 1928 Hovedbygningen indrettes som bolig for bestyreren af det ny-opførte rævestutteri. Bygningen afkortes med kirkesalen. En gennemgribende ombygning foretages.
- 1948-65 Landsdommerbolig.
- 1966-82 Tilhører bygningerne Grønlands Landsmuseum.
- 1983 Grønlandske præsteuddannelse
- 1987 Ilisimatusarfik
- 2008 Indrettes som kontorfacilitet for Landstingets Ombudsmand.

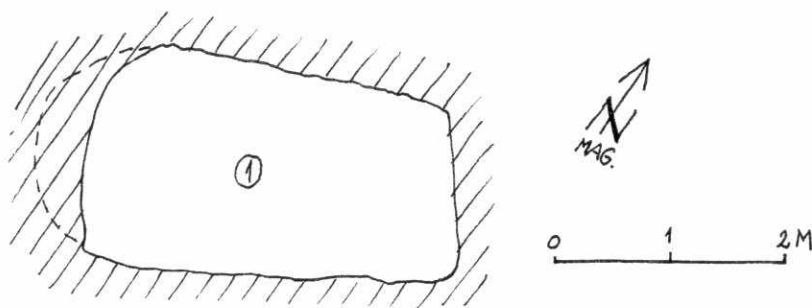
Grønlændere ved Ny Herrnhut 1733-1800 (efter Heinz Israel):

1733:	4	1761:	467	1781:	439
1738:	22	1762:	473	1782:	168
1739:	35	1763:	450	1783:	103
1742:	26	1764:	447	1784:	111
1743:	50	1765:	433	1785:	92
1744:	93	1766:	459	1786:	74
1746:	137	1767:	458	1787:	114
1747:	180	1768:	527	1788:	141
1748:	230	1769:	540	1789:	169
1749:	268	1770:	543	1790:	130
1750:	300	1771:	535	1791:	191
1751:	314	1772:	559	1792:	206
1752:	317	1773:	501	1793:	152
1753:	322	1774:	478	1794:	171
1754:	314?	1775:	479	1795:	145
1755:	367	1776:	490	1796:	129
1756:	357	1777:	395	1797:	115
1757:	390	1778:	386	1798:	123
1759:	419	1779:	415	1799:	162
1760:	418	1780:	427	1800:	189

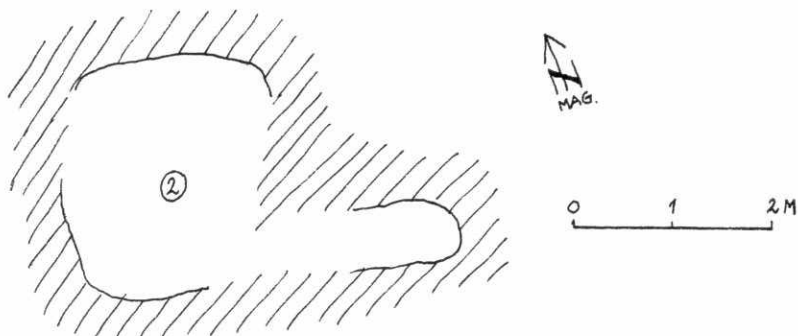
Bilag 2

Anlægsbeskrivelse af grønlændernes bebyggelser hentet fra "Rapport over den eskimoiske bebyggelse, juli 1983, Kalaallit Nunaata Katersugaasivia".

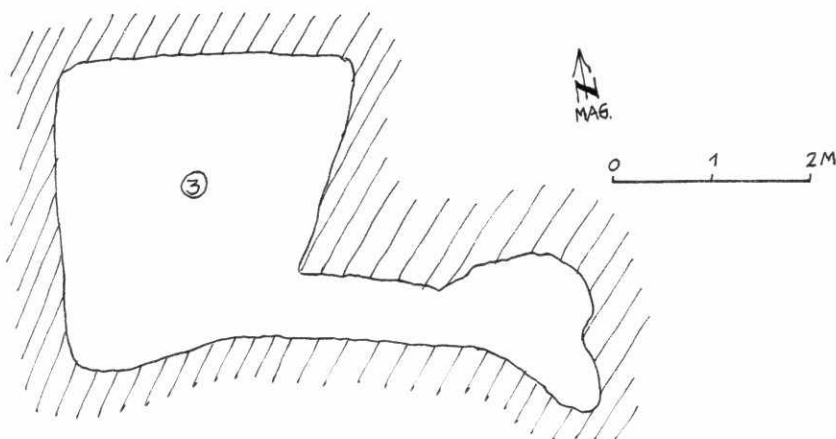
- 1) En ca. $\frac{3}{4}$ meter dyb forsænkning i terræn. Rektangulær til trapezformet. Sandsynligvis boligstruktur uden spor efter husgang. Lidt nedskreden bagvæg. Græsbevokset.

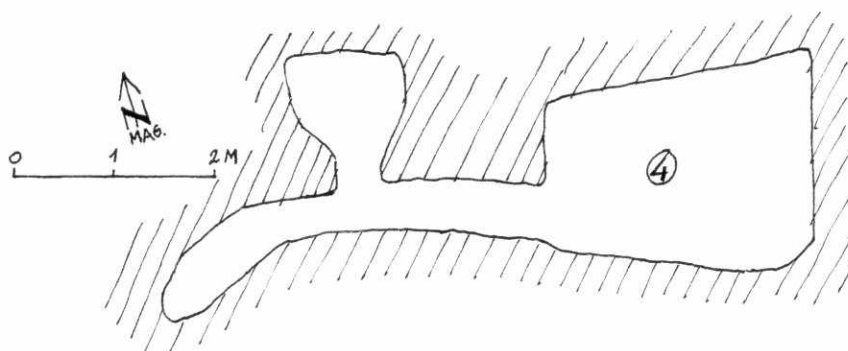
- 2) Vanskelig erkendebare tomt med niche eller formentlig indgangsparti. Let trapezformet. Græsbevokset.

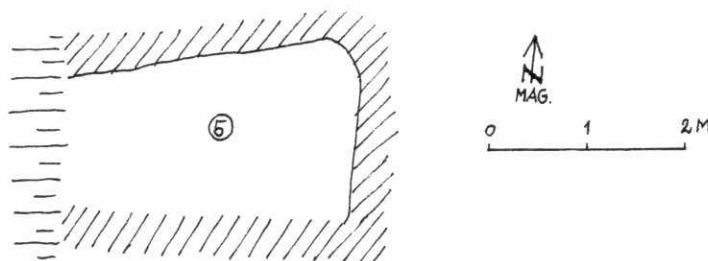
- 3) Trapezformet tomt. Sammensunket. Delvis forsænket. Kogeniche i husgangen. Græsbevokset.

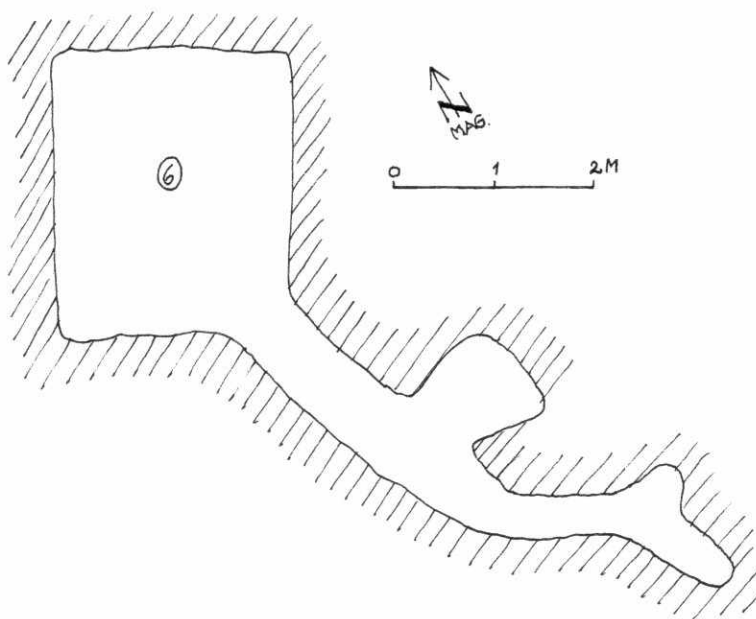
- 4) Tydelig trapezformet. Vinklet indgangsparti med kogeniche. Forsænket. Græsbevokset.

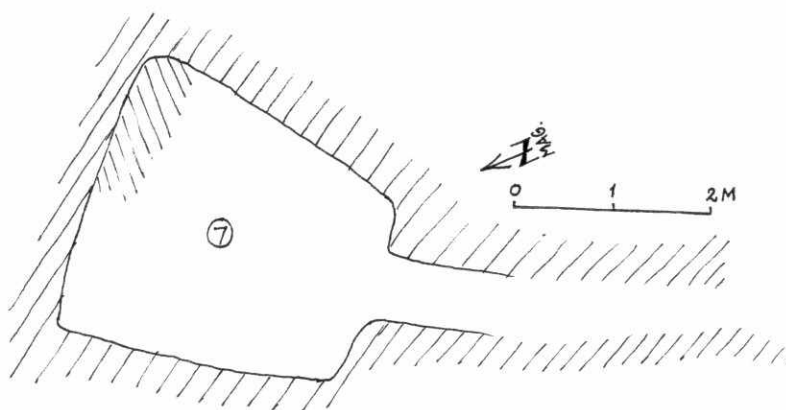
- 5) Delvis destrueret og sammenstyrtet tomt. Trapezformet. Frontsiden mangler. Græsbevokset.

- 6) Markant kvadratisk tomt med lang vinklet husgang og kogeniche. Forsænket. Græsbevokset.

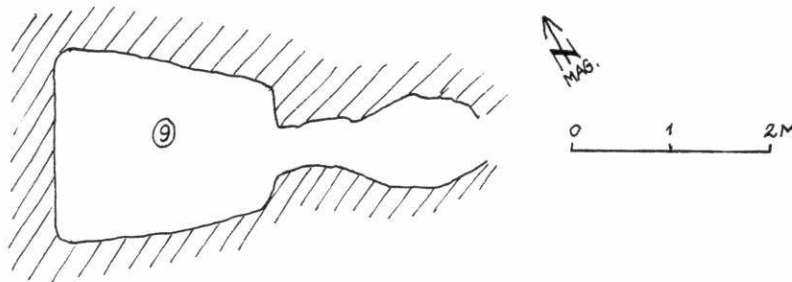

- 7) Trapezformet tomt. Husgangen er yderst eroderet. Vægnedstørt bagtil i tomtens indre. Græsbevokset.

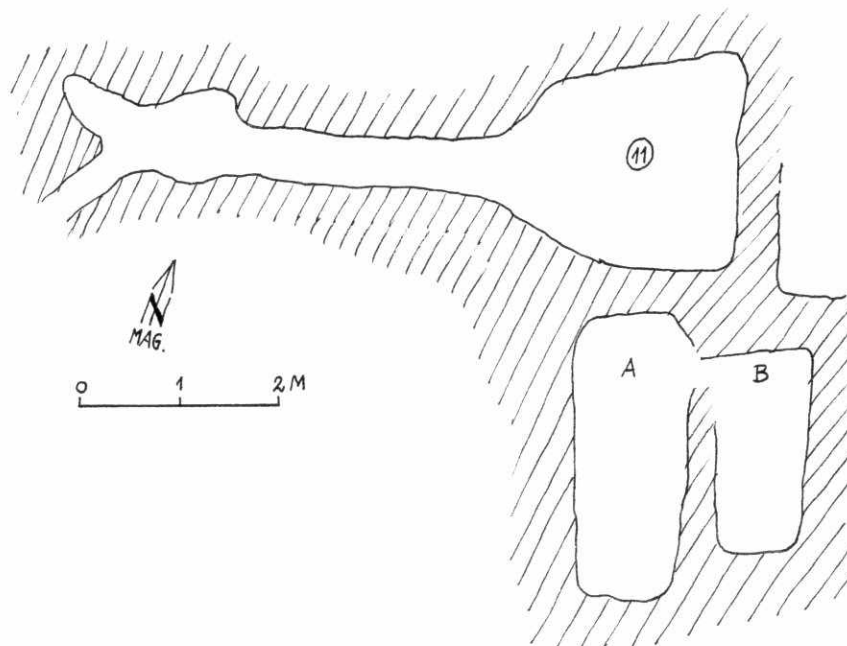
- 8) Kun enkelte vægrester indicerer, at her ligger en boligtomt. Isoleret beliggende. Græsbevokset.

- 9) Trapezformet tomt. Markant. Udvidelse af husgang (rest af kogeniche?). Isoleret beliggende. Græsbevokset.

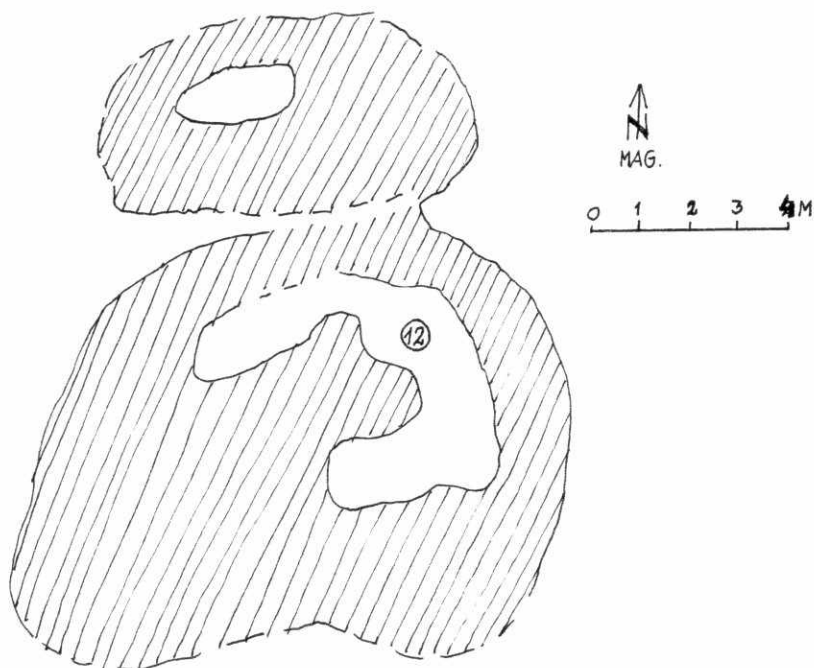

- 10) Vanskelig erkendbar struktur. Teltfundamenter eller nærmere hustomter. Udgøres af to paralleltliggende forsænkninger. Hver ca. 3 meter lange ovaler. Isoleret beliggende. Græsbevokset.

- 11) Tydelig trapezformet tomt. Meget lang husgang med kogeniche. Andre anlæg ses sydfor. Parallelt liggende, rektangulære strukturer (A & B). Ikke definerbare. Komplekset isoleret beliggende. Græsbevokset.

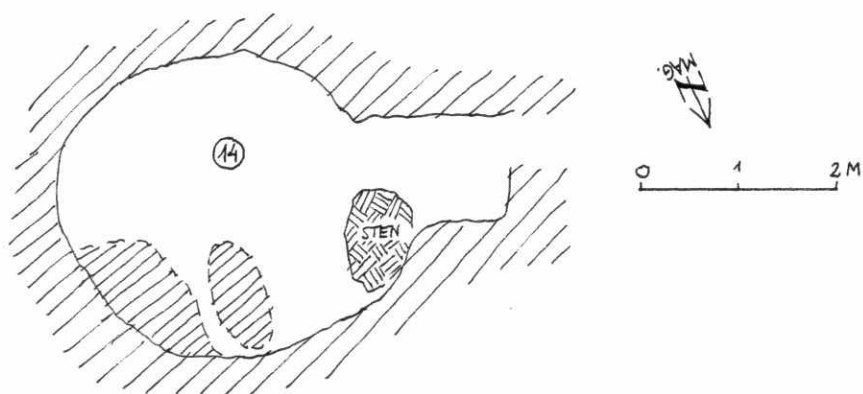

- 12) Udefinerbar struktur. Lave græsbevoksede volde med markerede fordybninger i op til $\frac{1}{2}$ meters højde. Isoleret beliggende. Er placeret, hvor provianthuset ifølge 1700-tals stikkene skulle være opført i 1750!

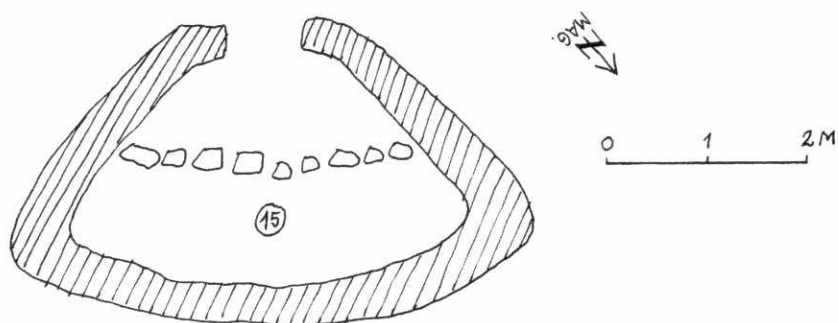

- 13) Udefinerbar struktur. Sandsynligvis destrueret herrnhutisk tomt. Ødelagt i 1928 ved opførelsen af Rævestutteriet. Isoleret beliggende. Græsbevokset. Er placeret hvor brødrehuset ifølge 1700-tals stikkene skulle være opført i 1753!

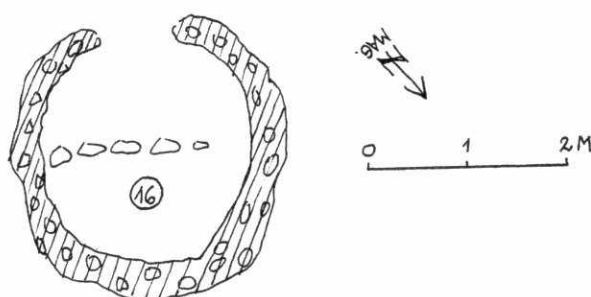
- 14) Afrundet tomt. Tydeligt åbningsparti. Bagtil gravet ind i skrånende terræn. Noget vægnedstyrt inde i tomten. Stor sten fortil. Isoleret beliggende. Græsbevokset. Næppe vinterbolig.

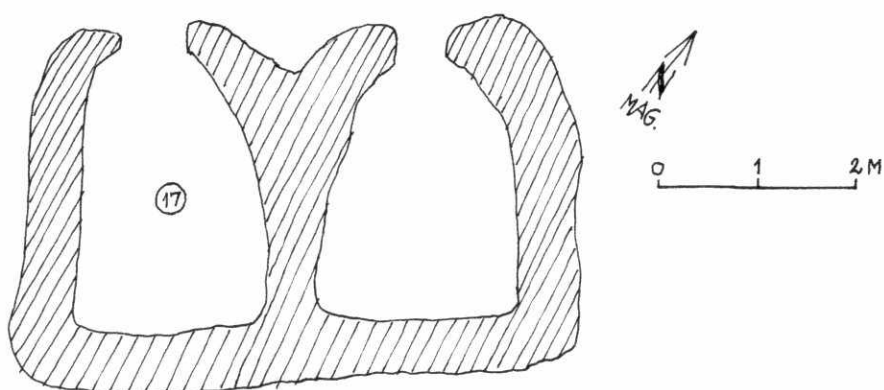
- 15) Trapezformet teltfundament. Særdeles markant tørvemursopbygning med sten. Briksekant tydeligt fremtrædende. Ikke særlig gammel!

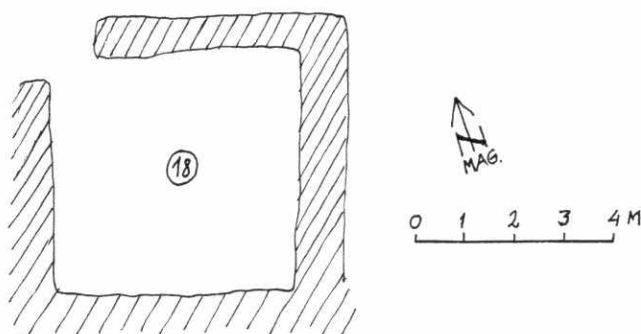
- 16) Teltring med jord- og stenvold. Briksekanten erkendbar.

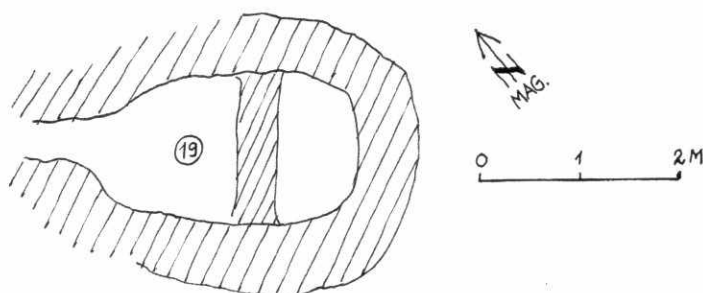
- 17) To sammenbyggede, trapezformede tomter. Ingen husgang. Måske har der ingen været! Vægrester i op til $\frac{3}{4}$ meters højde. Isoleret beliggende. Græsbevokset. Sikkert nyere bolig.

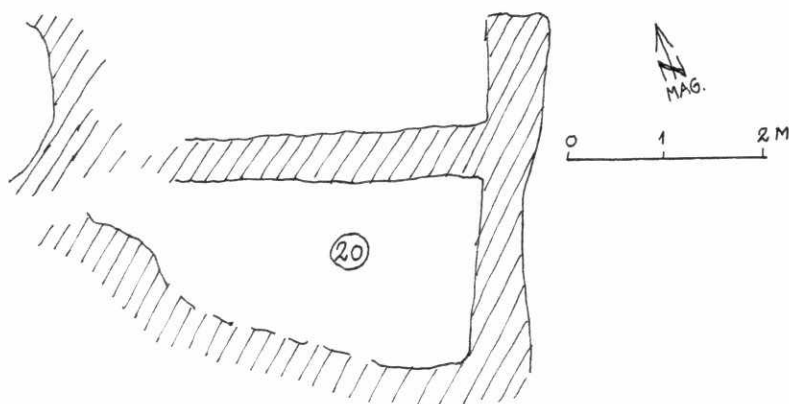
18) Kvadratisk tomt uden husgang. Ny. Fundament til træbygning? Græsbevokset.

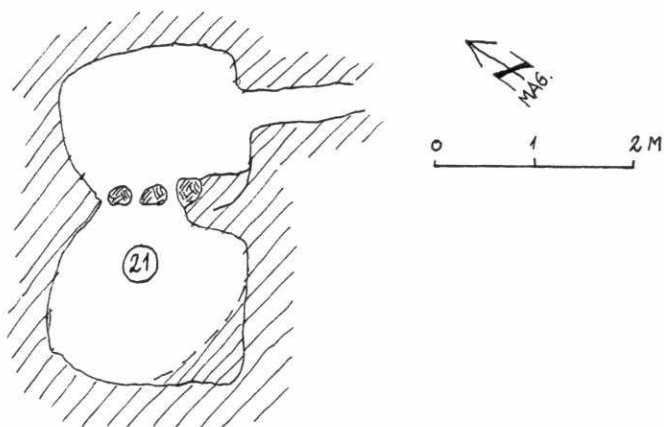
19) Lille oval tomt, en anelse trapezformet. Nedstyrt på bagbriksen. Markerede vægge. Græsbevokset.

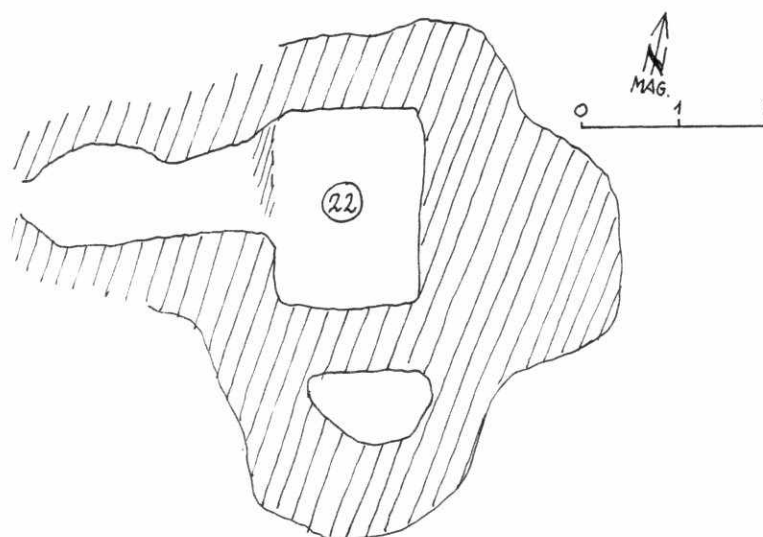
20) Trapezformet tomtrest. Flere vægforløb nord og vest for hovedrummet. Cementfundament vest for anlægget. Græsbevokset.

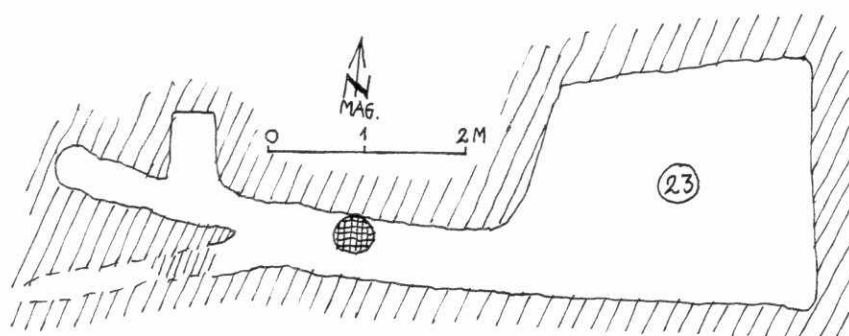
- 21) Lille tomt uden markant vægopbygning. Muligvis depot. Nedgravet. Græsbevokset. Opdelt i to halvdele. Vægnedskred.

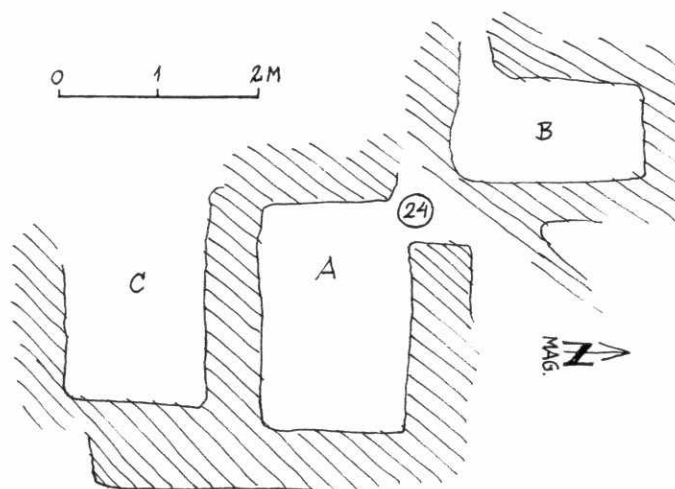
- 22) Lille kvadratisk tomt. Tilbygning eller depot syd for. Isoleret beliggende. Græsbevokset. Næppe særlig gammel.

- 23) Trapezformet tomt. Lang husgang med kogeniche. Markante vægforløb. Nedgravet. Græsbevokset. En el-mast er rejst midt i husgangen!

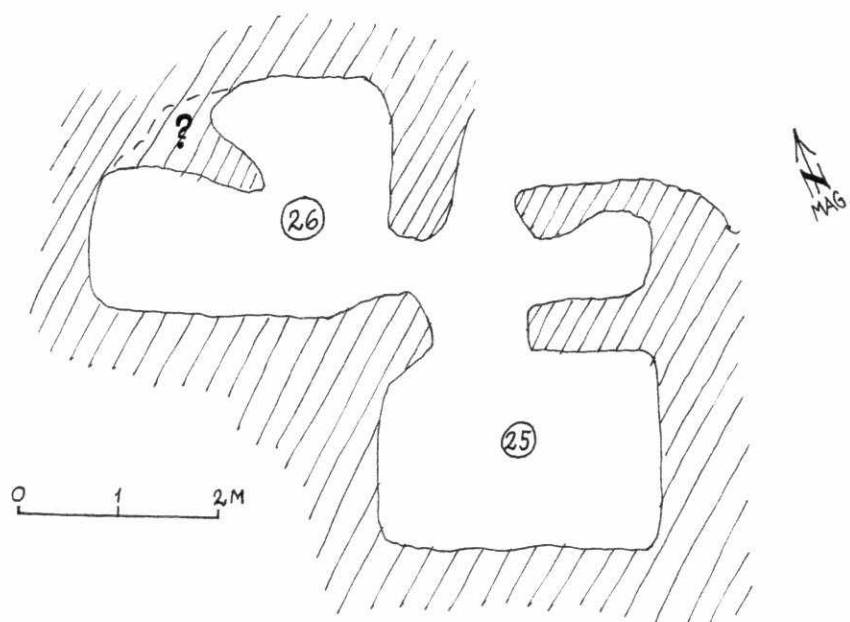

- 24) Kvadratisk tomt (A). B & C depoter? Mange vægforløb indicerer tidligere boligtomter.
Markerede vægforløb. Græsbevokset.

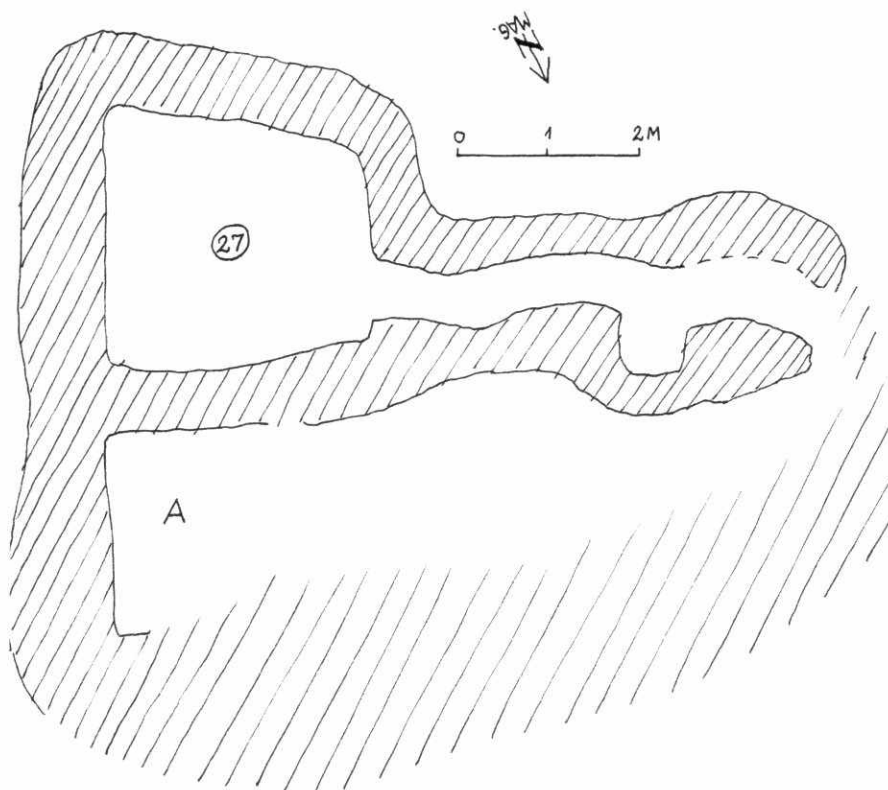

- 25) Kvadratisk tomt. Nedgravet. Muligvis depot foran. Græsbevokset.

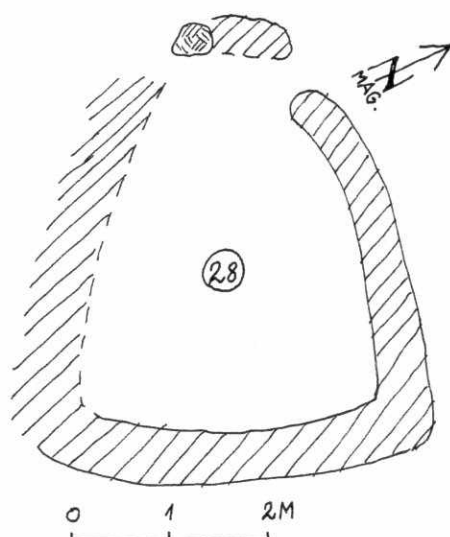
- 26) Mindre tomt af uvis oprindelse. Noget sammenfalden. Græsbevokset. Hænger sammen med 25. Stærkt ombygget kompleks.

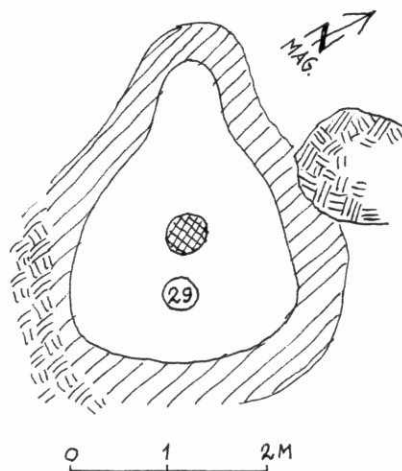
- 27) Trapezformet tomt. Markant. Delvis nedgravet. Lang indgangspassage med kogeniche, som 23. Ved "A" ses bagvæggen af en tidligere tomt. Lidt mødding. Græsbevokset.

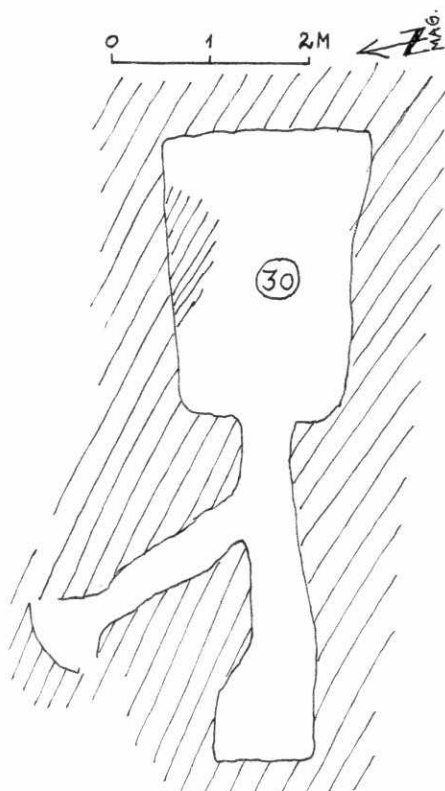
- 28) Trapezformet teltfundament. Vindskærm ses ud for indgangen. Lav, græsbevokset tørrevold.

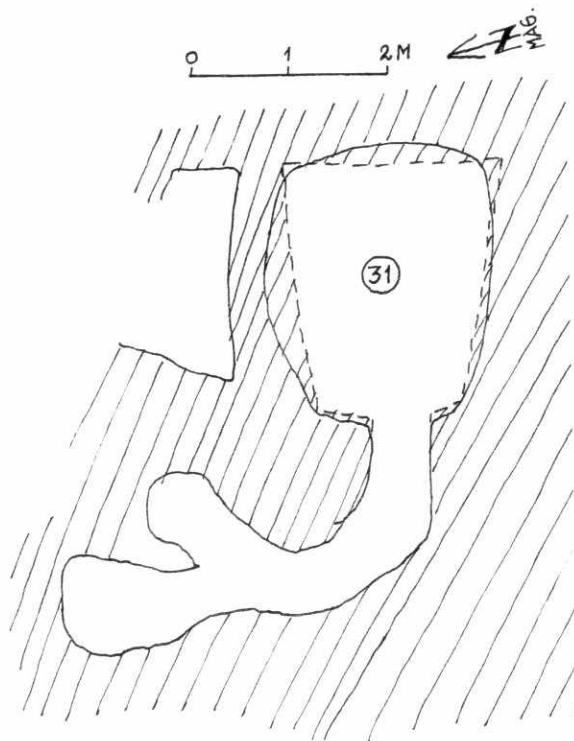
- 29) Lang-oval, "pæreformet" teltfundament. Bygget ind til den bagved liggende klippe. Ikke spor efter vindskærmen. Noget sammenflydt. En el-mast er rejst midt i tomten!

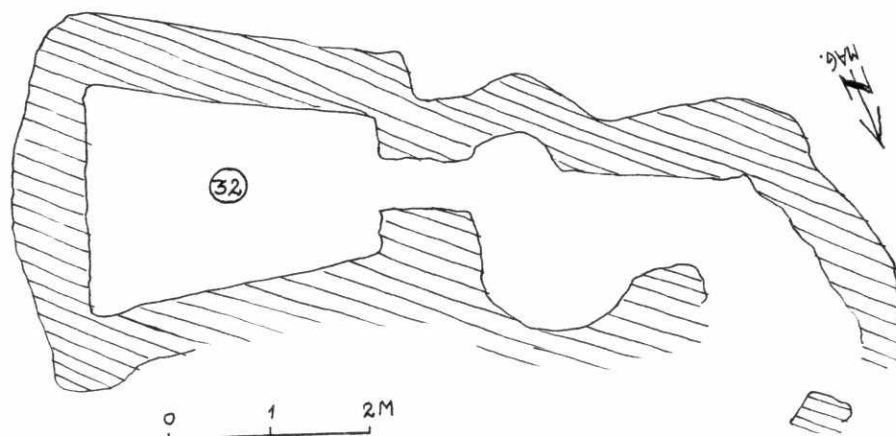
- 30) Trapezformet tomt. Meget lang kogeniche (?) Markante vægforløb i op til 1 meters højde. Lidt vægnedstyrt inde i tomten. Bevoksning af græs og marehalm.

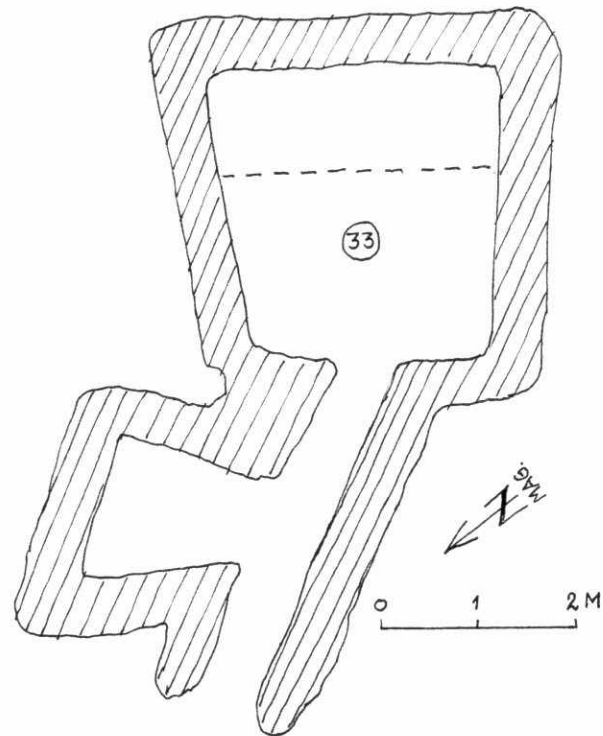
- 31) Trapezformet tomt. Noget sammenstyrtet. Kogeniche i vinklet husgang. Rest af tomt umiddelbart nord for. Komplekset er beliggende yderst ved strandal. Græs- og marehalmbevokset.

- 32) Trapezformet tomt. Markerede vægge. Murhøjde i op til $\frac{3}{4}$ meters højde. Vinklet husgang med kogeniche. Rest af læ-mur for enden af husgangen. Græsbevokset.

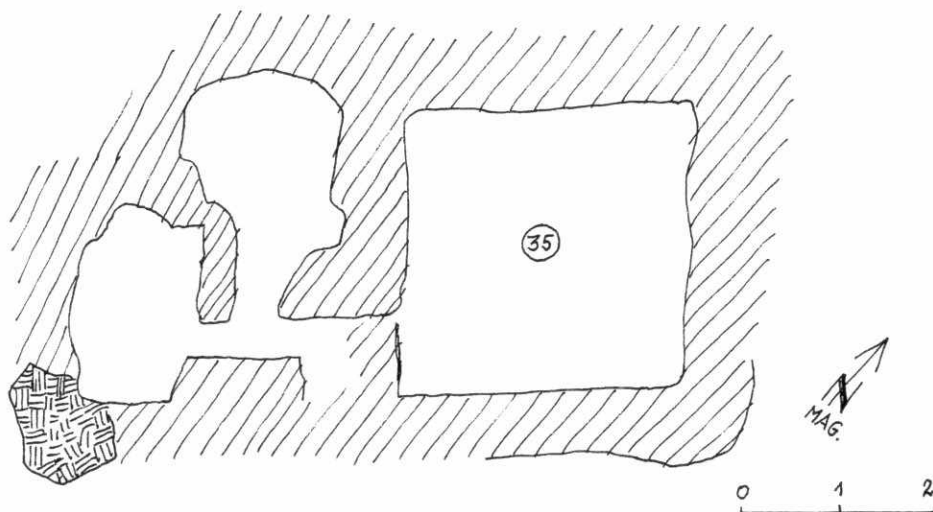

- 33) Kvadratisk tomt. Meget markant. Væggene står i 1 ½ meters højde. Briksen tydelig. Græsbevokset. Tomten var i 1969 forsynet med tag og fungerede som "frilandsmuseum" foran landsmuseet. Materialer til restaureringen er muligvis taget fra 34.

- 34) Meget omrodet område. Sandsynligvis tidligere tomt efter vinterhus. Muligvis brugt til opbygningen af 33. Græsbevokset.

- 35) Kvadratisk tomt. Flere rum SV herfor. Området er meget forstyrret. Vanskeligt at udskille de enkelte tomter. Græsbevokset.

- 36) Indenfor det opmålte areal ligger flere mindre volde, som minder om vægrester eller dele af teltfundamenter. Midt mellem anlæg 25/26 og 27 ligger således en tomt, der umiskendeligt minder om en teltring. Den er da også angivet på Meldgårds opmåling fra 1952 og kan hermed medtages som 36.